

Zaven Biberyan (1921, İstanbul - 4 Ekim 1984, İstanbul)

Ermeni sosyalist yazar ve çevirmen. Kadıköy Aramyan-Uncuyan ve Dibar Gırtaran Ermeni ilkokullarından sonra, Saint Joseph Lisesi ve İstanbul Ticari İlimler Akademisi'nde eğitim gördü.

Ermenice yayın yapan çeşitli gazetelerde yazarlık ve yöneticilik yaptı. 1946'da *Nor Lur* adlı Ermenice gazetede yazdığı bir yazıdan dolayı hapis yattı. Daha sonra, baskılara maruz kalıp işini kaybeden Biberyan, 1949'da Beyrut'a yerleşti. Orada da gazeteciliğe devam etti, Ermenice yayın yapan gazetelerde görev aldı.

1953 yılında İstanbul'a döndü. *Meydan Larousse: Büyük Lugat ve Ansiklopedi*'nin redaksiyon kurulunda görev aldı. 1968 yılında Türkiye İşçi Partisi'nden (TİP) İstanbul Belediye Meclis üyeliğine seçildi.

Varlık Vergisi mağduriyetini işlediği romanı, önce Ermenice (*Mırçünneru Verçaluy-sı* 1984), sonra Türkçe olarak (*Babam Aşkale'ye Gitmedi*, 1998) yayınlandı. *Yalnızlar* (1966), *Türkiye'm Yazıları* (makaleler); *Bir Şey* (şiir), eserlerinden bazılarıdır.

Biberyan'ın *Ana* dışındaki çevirilerinden bazıları şunlardır: *Köylüler* (Balzac), *Ay Vadişi* (Jack London), *Tek Özgürlüğüm* (Jack London), *Sanayi Kralı* (Upton Sinclair).

Zaven Biberyan'ın Fransızcadan yaptığı *Ana* çevirisi, ilk olarak 1975 yılında (Oda Yayınları) yayınlanmıştır. Çeviri, bu basımda Ali Mert tarafından gözden geçirilmiştir.

Çevirinin önceki basımları:

1975, Oda Yayınları

1976, Oda Yayınları

1977, Oda Yayınları

1978, Oda Yayınları

MAKSİM GORKİ

ANA

ROMAN

TÜRKÇESİ
ZAVEN BİBERYAN

yordam
edebiyat

Yordam Edebiyat: 2 • Ana • Maksim Gorki • ISBN 978-605-172-148-4

Türkçesi: Zaven Biberyan • *Kitap Editörü:* Ali Mert

Düzeltilme: Günnur Aksakal • *Kapak ve İç Tasarım:* Savaş Çekiç

Sayfa Düzeni: Gönül Göner • *Birinci Basım:* Haziran 2016

İkinci Basım: Şubat 2017 • *Üçüncü Basım:* Temmuz 2017

Dördüncü Basım: Mart 2018 • © Yordam Kitap, 2016

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 10829)

Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat:3 34110 Cağaloğlu - İstanbul

Tel: 0212 528 19 10 • Faks: 0212 528 19 09

W: www.yordamkitap.com • E: info@yordamkitap.com

www.facebook.com/YordamEdebiyat • www.twitter.com/YordamEdebiyat

---

Baskı: Yazın Basın Yayın Matbaacılık Turizm Tic.Ltd.Şti. (Sertifika No: 12028)

İ.O.S.B. Çevre Sanayi Sitesi 8. Blok No:38-40-42-44

Başakşehir - İstanbul

Tel: 0212 5650122

ANA

ROMAN

MAKSİM GORKİ

Hasan Âli Ediz

Kişisel yaşantısı:

Dünya ölçüsünde büyük bir yazar olan Maksim Gorki, 26 Mart 1868 tarihinde, bugün “Gorki” adını taşıyan Nijniy-Novgorod şehrinde doğdu. Asıl adı Aleksey Maksimoviç Peşkov’dur. Bir mobilya işçisi olan babasını, dört yaşındayken kaybetti. Bu durum karşısında o zamanlar bir boya imalathanesi sahibi olan dedesi Kaşirin’e sığındı. Yedi yaşına gelince onu, bir sanat ilkokuluna verdiler. Ama, okul kayıtlarına göre, “fukaralığından ötürü” beş ay sonra okuldan ayrılmak zorunda kaldı. Bir daha da okul yüzü görmedi. Bu sıralarda annesi veremden öldü. Dedesinin işleri de bozulduğu için, Gorki daha sekiz yaşlarında iken hayata atılmak zorunda kaldı.

Gorki’nin çocukluğu, kaba, cahil, sert birtakım insanların çevresinde geçti. Gorki çocukluğunun bu acı günlerini, dünya edebiyatına birer klasik eser olarak giren *Çocukluğum* (1913) ve *Ekmeğimi Kazanırken* (1916) eserlerinde bütün ayrıntılarıyla anlatır.

Gorki’nin baştan başa acı ve yoksulluk dolu çocukluk hayatının biricik avuntusu, büyükannesi Ahdine İvanovna’dır. Gorki’yi sonsuz bir sevgi ile seven, onu anlayan, onu koruyan ve kayıran biricik insan bu duygulu, bu iyi yürekli kadındır.

Gorki, ninesine olan sevgisinin derinliğini, *Ekmeğimi Kazanırken*, *Benim Üniversitelerim* (1923) adlı eserlerinde çok güzel belirtmiştir.

Gorki’yi on yaşında, bir kundura mağazasına çırak olarak verdiler. Ama ellerini kaynar çorba ile haşladığı için, buradan ayrılarak

yeniden ninesinin yanına dönmek zorunda kaldı. Elleri iyileşince, uzak akrabalarından bir mimarın yanına çırak olarak girdi. Gorki mimarın evinde, düpedüz hizmetçilik yaptı. Bu ağır iş koşullarına ancak bir yıl dayanabildi. Oradan kaçarak, Volga'da işleyen gemilerden birinde, aşçı yamaklığı ve bulaşıkçılık yaptı. Gemiden ayrılmınca, bir süre başıboş dolaştı. Kuş avcılığı ile hayatını kazanmaya çalıştı. Sonra, yeniden mimarın yanına girdi. Oradan ayrılınca, bir ikon atölyesine kapılandı. Kutsal resimler (ikon'lar) satan bir mağazada tezgâhtar çıraklığı etti. Üçüncü kez yine mimarın yanına girdi, inşaat işlerinde mimara yardım etti.

Gorki bütün bu ağır iş koşullarına rağmen fırsat buldukça okudu. Bu yüzden başına olmayacak işler geldi. Ondaki bu okuma aşkı, ölünceye kadar kendisini bırakmadı.

İçini bir kurt gibi kemiren bu okuma tutkusu, Gorki'yi nihayet Kazan şehrine sürükledi. 1884 yılında, bir arkadaşının teşvikiyle, üniversiteye girmek üzere Kazan şehrine gitti. Ama üniversiteye girmek olanağını bulamadı. Fakat resmî üniversiteye giremeyen Gorki, Kazan'da hayat denilen yüksek üniversitenin bütün fakültelerinden geçti. Gorki, hayatının bu bölümünü *Benim Üniversitem* adlı eserinde bütün ayrıntılarıyla anlatır.

Gorki, Kazan'da bir süre çeşitli fırınlarda çalıştı. 1888 yılında, yine bu şehirde, Romaş adlı bir halkçı-devrimci ile tanıştı. Romaş'ın teşvikiyle, köylüler arasında çalışmak ve onları aydınlatmak üzere Volga nehri üzerindeki Krasnovidovo köyüne gitti. Burada, Rus köylüsünün hayatını yakından incelemek fırsatını buldu.

Gorki hayatının bu döneminde, Hazer denizi kıyılarına kadar gitti. Orada bir balıkçı dalyanına girdi. Bir aralık şimendifer bekçiliği, sonra da kantar memurluğu yaptı.

1889 yılında Nijniy-Novgorod'da devrimci çalışmalarından ötürü ilk kez tutuklandı. Yine bu sıralarda, devrin tanınmış yazarlarından Korolenko ile tanıştı. Korolenko'ya, o zamanlar yazmış olduğu, "İhtiyar Meşenin Şarkısı" adlı düzyazı şiirini okudu. Korolenko yazıyı beğenmedi. Düşüncesini de Gorki'ye açıkça söylemekten çekinmedi. Gorki bunun etkisiyle, iki yıl eline kalem almadı.

Gorki bu sıralarda Lapin adlı bir avukatın yanında sekreter olarak çalışıyordu. Gorki anılarında bu avukattan sevgi ve saygı ile söz eder, öğrendiği şeylerden birçoğunu bu kişiye borçlu olduğunu söyler.

Gorki, 1891 yılı baharında yaya olarak uzun bir geziye çıktı: Don Kazaklarının yaşadığı yerleri; Ukrayna'yı; Basarabya ve Tuna bölgelerini; Kırım kıyılarını karış karış dolaştı. Kuban'a kadar uzandı. Yollarda gördüklerini, yol arkadaşlarını, bundan bir süre sonra yazacağı o olağanüstü hikâyelerinde bütün ayrıntılarıyla canlandıracaktır.

1891 yılı sonbaharında Tiflis şehrine geldi.

1892 yılı, Gorki'nin hayatında bir dönüm noktasıdır. Çünkü 1892 yılı 25 Eylül'ünde Tiflis'te çıkmakta olan *Kafkas* adlı gazete-de, "Makar Çudra" adlı ilk hikâyesini yayımladı. Gorki'nin edebiyat çalışmalarına başlangıç olarak bu tarih kabul edilir.

Büyük yazar, ilk kez bu hikâyesinde, onu dünya edebiyatında ölümsüzleştiren "Gorki" takma adını kullandı.

Gorki, 1893 yılı Ekim'inde yeniden Nijniy-Novgorod şehrine döndü. Orada *Voljinski Vestnik* gazetesine fıkralar yazmaya başladı. Bu arada hikâyeler yazmaya devam ettiyse de bunları yayınlamadı. Ancak 1893 yılı Ağustosunda, bir Moskova dergisinde "Yemilyan Pilaye" adlı ikinci hikâyesi çıktı.

Gorki bu sıralarda Korolenko ile sıkı bir arkadaşlık kurmuş bulunuyordu. Korolenko'nun Gorki'ye yazı alanında birçok yararlı öğütler verdiğini, hatta onu elinden tutup yazı hayatına soktuğunu, Gorki'nin kendi mektuplarından öğreniyoruz. Gorki, bir vesileyle, okuma yazma alanında kendisine yardımcı dokunanları anarken, birinci derecede aşçı Smuriy'den, avukat Lapin'den, Kalyujniy'den ve Korolenko'dan söz eder.

Okurların, *Ekmeğimi Kazanırken*'de görecekleri gibi, Gorki'ye okuma zevkini aşıl原因 arasında, aşçı Smuriy'den başka "Kraliçe Margof"* ile terzinin ufak tefek karısı da önemli bir yer tutmaktadır.

1895 yılı Mart'ında Gorki'ye *Samara Gazetesi*'nde, devamlı yazı yazmasını önerdiler. Bunun üzerine Gorki, 1895 yılı Mart'ında Samara şehrine gitti.

* Kraliçe Margot: Gorki'nin çok beğendiği, platonik bir çocuk sevgisiyle bağlandığı kadına verdiği addır. -H. A. Ediz

Samara Gazetesi'nde çıkan birçok fıkra ve hikâyesi arasında özellikle: "Mavi Gözlü Kadın", "Öğretmen Korjik'in Dinlenme Saatleri", "Akulina Nine", "Bir Masal", "Semaga'yı Nasıl Yakaladılar?" gibi hikâyeleri çok ünlüdür.*

Gorki, 1896 yılında *Nijegorodskiy Listok* gazetesine devamlı yazar olarak alındı. Bu gazetede çıkan hikâyeleri arasında "Stepte", "Boles", "Konovalov" gibileri çok ünlüdür. Bu dönemde Gorki'nin ünü hızla yayılıyor, hikâyeleri, Rusya'nın çeşitli bölgelerinde çıkmakta olan *Severnii Vestnik*, *Ruykoye Bogatsvo*, *Ruskaya Misi* gibi gazetelerde birbiri peşinden yayınlanıyordu.

1898 yılı, Gorki'nin hayatında mutlu dönüm noktalarından ikincisidir. İlk kez bu yıl Gorki'nin hikâyeleri iki cilt halinde yayımlandı.

1898 yılında Gorki, üçüncü kez tutuklandı. Bir yıl sonra da (1899-1900) yazarın *Foma Gordeyev* ve *Üç Kişi* adlı iki büyük eseriyle başka hikâyeleri yayımlandı.

Gorki, 1901 yılında Çehov'la tanıştı. 1902 yılı 23 Mart'ında ise "Moskova Sanat Tiyatrosu"nda *Küçük Burjuvalar* piyesi oynandı. Piyes büyük bir başarı kazandı. Aynı yılın Nisan ayında da *Ayaktakımı Arasında* adlı eseri oynandı.

Rusya'daki ilk temsilinden ancak 34 yıl sonra İstanbul Şehir Tiyatrosunda oynanmış olan bu eserin Moskova Sanat Tiyatrosunda temsili, o dönemin Rus basınında, yazardan yana büyük gösterilere yol açtı. Gorki'nin düşüncelerine katılanlar da katılmayanlar da; Gorki'yi beğenenler de beğenmeyenler de oyun etrafında birleştiler ve bu eserin, dünya çapında bir başeser olduğunu açıkladılar. O zamana kadar Gorki'ye dostça davranmamış olan eleştirmeciler bile, onu göklere çıkardılar. Petersburg'da çıkmakta olan *Novosti* gazetesinin Moskova muhabiri, gazetesine şöyle bir yazı yazmak zorunda kaldı:

Dün, bizde Moskova'da önemli bir olay oldu. Bu olay, Maksim Gorki'nin Sanat Tiyatrosunda temsil olunan *Ayaktakımı Arasında* adlı piyesinin kazandığı büyük başarıdır. Buna "olay" diyorum,

* Gorki'nin yine tarafımdan dilimize çevrilmiş *Aşk Rüyası, Körlerin Türküsü, Soyтары* gibi eserlerine bakınız! -H. A.Ediz

çünkü ünlü Gorki'nin bu yeni zaferi, edebî bir devrimdir. Estetik dünyasında, bir rejim değişikliğidir. Bir tiyatro eleştirmecisi olarak ihtiyarladım, ama sizi temin ederim ki bugüne kadar hiçbir zaman böyle bir başarıya tanık olamadım. Dün, yeni bir dilin, yeni bir edebî düşüncenin taç giyme töreni yapıldı.

Gorki'nin başarısı, Rusya ölçüsünde kalmadı. *Ayaktakımı Arasında* oyunu, aynı yıl içinde Almancaya çevrilerek Berlin tiyatrolarında oynandı. Bunu, Paris ve Prag tiyatrolarının temsilleri izledi.

Bu olay Maksim Gorki'nin, Petersburg Bilimler Akademisi onur üyeliğine seçilişini doğurdu. *Hükümet Sözcüsü* adlı gazetede, bu seçimin bozulduğunu bildiren hükümet bildirisi ise bir bomba gibi patladı. Tolstoy, Çehov, Korolenko gibi tanınmış edebiyat kişilerinin, hükümetin bu davranışını protesto etmek üzere Akademi üyeliğinden istifa etmeleri, işe büsbütün önem kazandırdı. Birbirine bağlanan bütün bu olaylar, Gorki'nin adını en ücra köşelere kadar duyurdu.

Bunu izleyen yıllar içinde Gorki'nin en güzel eserleri birbirini kovalamaya, ünü de gün geçtikçe büyümeye başladı. 1906'da *Ana* romanı, 1913'de *Çocukluğum*, 1916'da *Ekmeğimi Kazanırken*, 1923'de *Benim Üniversitelerim* gibi eserleri; 1925'de *Artamanovlar*; 1926'da ise en büyük romanı olan *Klim Samgin'in Hayatı*'nın birinci cildi çıktı.

Gorki'nin ne kadar çabuk ün saldığını, eserlerinin, çıkar çıkmaz, ne kadar çabuk başka dillere çevrildiğini daha iyi anlayabilmemiz için, şu küçük noktayı belirtmemiz yeter: Dünya çapında ünlü bir romancı olan Turgenyev'in en ünlü eserleri, ancak çıkışlarından 20-25 yıl sonra; Dostoyevski'nin ise, *Suç ve Ceza*, *Karamazov Kardeşler*, *Budala* gibi başeserleri, çıkışlarından ancak 60-70 yıl sonra dilimize çevrildikleri halde, Gorki'nin *Ana* romanı Rusya'da 1906-1907 yıllarında yayımlanmış, hemen iki yıl sonra da, yani 1909 yılında Türkçeye çevrilerek, *Tanin* gazetesinde tefrika edildikten sonra kitap halinde çıkmıştır.

Gorki'nin kitap halinde çıkmış ilk eseri olan iki ciltlik hikâyeleri, 1898 tarihini taşıdığına göre, bu büyük yazarın bize ka-

dar gelebilmesi için, ancak 10 yıllık bir zaman geçmesi yetmiştir. Halbuki Turgenyev ile Dostoyevski, Gorki'nin 10 yılda aldığı yolu, ancak 40-60 yıl içinde alabilmişlerdir.

Başarının sırrı:

Pekiyi, Gorki'yi böylesine kısa bir zamanda ünlü eden, onu geniş okur yığınlarına sevdiren sebepler nelerdi?

Dönemin edebiyat eleştirmecileri bunu, kısmen Gorki'nin çok renkli ve serüven dolu hayatına; kısmen de ele aldığı konuların özgünlüğüne, yani onun, özellikle serserilerin hayatını yansıtmaya veriyorlardı. Bazıları ise bu başarının sırrını sadece Gorki'nin yetenek ve üstünlüğünde görüyorlardı.

Hâlbuki teker teker alındıkları zaman, bu sebeplerden hiçbiri Gorki'nin kazandığı başarının gizini yeteri kadar açıklayamıyordu.

Çünkü Gorki'nin serüven dolu hayatını, hele ilk zamanlarda, koca Rusya'da bilenler pek azdı. Onun için, Gorki'nin başarı sebeplerinden biri olarak bunu saymak yanlış olur.

Gorki'nin eserlerinde dile getirdiği Rus yaşamını, Rusya'da Gorki'den önce de dile getirenler olmuştu. Buna örnek olarak Levitov gösterilebilirdi. O halde böyle bir konuya ilk kez el atan Gorki olmuyordu. Demek ki bu da, bir başına Gorki'nin başarısını sağlayan sebeplerden biri olamazdı.

Gorki'nin üstün edebi nitelik ve yeteneği de bu alanda başlı başına bir sebep sayılamazdı. Çünkü Gorki'nin yazı yazmaya başladığı dönemde Tolstoy gibi, Çehov gibi devler, en ünlü anlarını yaşıyorlardı. Öte yandan, Turgenyev'in, Dostoyevski'nin ölümleri üzerinden, henüz on yıl bile geçmemişti. Bu edebiyat devleri arasında kendine yer bulup sesini duyurabilmek için, Gorki'de yukarıda saydığımız özelliklerden daha başka birtakım özelliklerin bulunması gerekiyordu.

Gerçekten de, Gorki'nin eserleri incelenince, büyük yazarın bütün eserlerinde, ona başarı yolunu açan ciddi bir sebebin bulunduğu hemen göze çarpar. Bu ciddi sebep, Gorki'nin eserlerinde görülen sosyal yönün, geniş okur yığınlarının sosyal eğilimlerine uygun olması gerçeğidir.

Gerçekten de Gorki'nin eserlerini, bunların yazıldığı dönemi, bunların değindiği konuları inceleyecek olursak, yazarın, hemen her eserinde geniş okur yığınlarını çok yakından ilgilendiren sosyal davalara dokunduğunu görüyoruz.

Sanat Yöntemi:

Gorki'nin eserlerinde göze çarpan sosyal yön, olay kişileriyle toplumsal koşullar arasındaki çelişme ve çatışmadır. Gorki'nin bütün eserlerine egemen olan başlıca mesele ise, olay kişilerinin sosyal koşullara kendi istek ve eğilimlerine göre bir yön vermeye çalışmalarıdır.

Gorki'nin eserlerinde bu sosyal yön üç şekilde, üç türlü belirtilmiştir: a) Masallar ve efsaneler, b) Gazete makaleleri, c) Nihayet olayların realistçe açıklanması ve hikâyesi biçiminde.

a) Gorki ilk yazılarını tercihen masal ve efsaneler biçiminde yazmıştır. Yazarın dilimize de çevrilmiş olan *Stepte* eserindeki ("Kocakarı İzergil", "Makar Çudra", "Şahin Üzerine Türkü", "Han ve Oğlu") gibi masal ve efsanelerde görüldüğü gibi içinde yaşanan acı gerçeğe karşı, idealize edilmiş bir gerçek çıkarılmıştır, içinde yaşanan hayatta elde edilemeyen, gerçekleştirilemeyen istekler, idealize edilmiş bir hayatta gerçekleştirilmiş gibi gösterilmiştir. Gorki'nin bu tip eserlerindeki bütün kişilerde göze çarpan şu özellik var: Güçlü insanlar zayıflara, serbest ve bağımsız insanlar kölelere; mağrur insanlar alçalmış insanlara karşı konulmuştur.

Gorki'nin başıboş insanların, serserilerin hayatını tasvir ettiği "Malva", "Çelkaş", "Konovalov", "Yol Arkadaşım" gibi hikâyelerinde de aynı hali görmekteyiz. Bu hikâyelerin kişileri de "olağanüstü" insanlardır.

Hiç kuşku yok ki Gorki, bu çeşit eserlerinde romantiktir. Ama Gorki'nin bu romantizminde, geçmişe, geriye dönüşten çok, ileriye, iyiyeye ve güzele bir akış vardır.

Gorki'nin birçok eserlerinde, içinde yaşadığı gerçek ve sıkıcı hayatı, hayal gücüyle daha çekici bir hale getiren, hayale tapan kişilere rastlıyoruz. Hayali cennetler yaratmak, hayal gücüyle daha çekici yaşama koşulları yaratmak, içinde yaşanan kötü koşullara karşı bir mücadele aracı olmasa bile bir avuntudur.

Nitekim bu hayali cennetlere rağmen kötü yaşam koşulları, yine olanca ağırlığıyla sürmektedir. Kısa bir zaman sonra yaşamın yasalari, bütün ağırlığıyla kendilerini duyurmaya başlayacaklardır. Biraz olsun avunmak için bu hayali cennetler belki yararlıdır ama bunlar kötü yaşam koşullarını büsbütün yok eden bir ilaç değildir. Gerçek yaşamı, yalancı, hayali bir yaşamla değiştirmeye çalışmak, olsa olsa aciz, güçsüz insanların işidir.

Gorki'nin "Boles" hikâyesindeki Tereza'sı bu çeşit insanlardan biridir. Bu düş ürünü hayatın filozofları, vaizleri de vardır. Örneğin, "Aşağı tabaka arasında"ki Lenka bunun güzel bir örneğini oluşturur.

b) Ama Gorki, masal ve efsaneler içinde canlandırılan hayali cennetlerle yetinemezdi. Bunun için daha başka yollara da başvurmak gerekiyordu, işte bu yollardan biri de gazete fıkralarıdır. Burada kişiler yok, gerçekler vardır. "9 Ocak", "Amerika'da", "Rus Masalları" bu çeşit yazılardır. Gorki bu çeşit eserlerinde yaşamı açıkça mahkûm etmektedir.

c) Gorki'nin insanla sosyal koşullar arasındaki çelişmeyi ve anlaşmazlığı belirtmek için en çok başvurduğu yol, doğrudan doğruya olayların gerçekçi bir yöntemle anlatılmasıdır. Gorki'nin eserleri çoğunlukla bu biçimde yazılmıştır. *Foma Gordeyev*, *Üç Kişi*, *Ana*, *Matvey Kojemyakin'in Hayatı*, *Benim Üniversitelerim*, *Klim Samgin'in Hayatı* gibi romanları bu çeşit eserlerden sayılmaktadır. Gorki'nin, sayıları 10-15'i bulan tiyatro eserlerini de bu türe sokmak mümkündür.

Gorki'nin dilimize çevriliş zamanı ve koşulları göz önüne alınacak olursa, bu büyük yazarın başarısını sağlayan sebepler daha çabuk anlaşılabilir.

Yukarıda da değindiğimiz gibi, dünya çapında bir yazar olan Tolstoy, ancak ömrünün sonlarına doğru; Dostoyevski ile Turgenyev ise ancak ölümlerinden sonra dilimize çevrildikleri halde, Gorki, kitap halinde ilk eserlerinin çıkışından hemen 10 yıl sonra dilimize çevrilmiş bulunuyor. Dostoyevski'nin en ünlü eserlerinden biri olan *Suç ve Ceza* Rusya'da 1866 yılında yayımlanmış, Fransızcaya 1884 yılında, yani tam 18 yıl sonra çevrilmiştir. Aynı eserin

dilimize çevriliş i 1947 tarihlerine rastlar. Yani, Rusya'da çıkışından tam 81 yıl sonra...

Hâlbuki *Ana* romanı Rusya'da 1906-1907 tarihlerinde çıkmış, iki yıl sonra da, yani 1909 tarihinde dilimize çevrilmiştir. *Ana* romanı, Gorki'nin eserleri içinde, doğrudan doğruya Çarlık düzenine karşı yazılmış çok güçlü bir eserdir. Türkiye'de Abdülhamid düzeninin devriliş i ise bu eserin çıkışından bir yıl sonraya rastlar. İstibdat düzenlerine karşı savaşın bir simgesi sayılan *Ana* romanı, o zaman, istibdatla savaşan bütün ülkelerce benimsendiği gibi, ülkemizde de benimsenmiş ve dönemin tanınmış ediplerinden İsmail Müştak ile Muhittin Birgen tarafından dilimize çevrilerek, yine o dönemin en ünlü ve ilerici gazetesi olan *Tanin* gazetesinde tefrika edildikten sonra kitap halinde yayınlanmıştır. Gorki'nin henüz hiçbir hikâyesinin bile dilimize çevrilmemiş olduğu sıralarda, *Ana* romanının dilimize çevriliş i ancak ve ancak bu romanın taşıdığı aktüel ruhla ve bunun o zamanlar istibdat düzeninden yeni kurtulmuş olan Türk toplumunca benimsenmiş olmasıyla açıklanabilir.

O zamanlar Gorki'yi Türkiye'de tanıtan ve ünlü kılan sebepler ne idiyse, onu kendi memleketinde de ünlü kılan sebepler, çok daha geniş ölçüde aynıydı.

Hikâye ustası:

Gorki'nin 8-10 romanıyla 10-15 tiyatro eseri bir yana bırakılırsa, eserlerinden geri kalanı, kısa ya da uzun hikâyeleridir. Onun için Gorki'ye dünya çapında bir hikâye ustası gözüyle bakmak mümkündür.

Gerçekten de Gorki büyük çapta bir hikâye ustasıdır. Gorki'nin hikâyeleri kadar, hikâyecilik sanatı üzerine öğütleri de, özellikle genç hikâyeciler için, çok ilginçtir. Gorki'nin hikâye tekniği üzerine neler düşündüğünü anlamamız için, onun kısa hikâye tekniğini öğretmek ve tanıtmak amacıyla çıkan bir dergiye yazdığı mektuptan şu satırları okumak, gerçekten de çok yararlıdır. Hepimizin, hele genç yazarların çok şeyler öğrenebileceği bu mektubun önemli bölümlerini olduğu gibi aktarıyoruz.

30 *Gün* dergisini, genç kuşaklara kısa hikâye tekniğini tanıtacak bir dergi haline getirmek niyetinizi çok iyi karşıladım. Çünkü her büyük şey, küçükten doğar. Hâlbuki bizde öyle bir durum meydana gelmiştir ki, küçük tabanca, okurun üzerine hemen romanla ateş etmeye başlıyor. Ama bu tabanca, hedefe isabet ettiremeyip de, sağdan soldan saldırılara uğrayınca hemen kusurlarını itiraf mektupları başlıyor: “Kitabımın kusurlarını ben kendim de görüyor ve biliyorum!” Hâlbuki işin doğrusunu isterseniz, bizim genç yazar, hatası yüzüne vuruluncaya kadar, kendi hatası üzerine ne bir şey biliyordu ne de bilmek istiyordu. Bu yazdığı mektuplar ise, hatasının gençliğine, deneyimsizliğine verilerek hoş görülmesi içindir.

Ama bu bir mazeret değildir. Bir yazar geliştiği gibi okur da gelişir. Bugünün okuru dünün okuruna hiç benzemez! Onun için, bir edip, bir yazar olmak isteyenler şunu iyice bellemelidirler: Edebiyat çok sorunlu bir iştir. Bir yazar, büyük edebi türlere, romana geçmeden önce küçük hikâye türünün dikenli yollarından geçmek zorundadır. Roman türü, büyük bir yaşam deneyimi ister.

Ama iyi bir hikâye yazmanın kolay bir iş olduğunu da sanmamalıdır. Hayır; kötü bir roman yazmanın iyi bir hikâye yazmaktan çok kolay olduğunu açıkça söylemek gerekir.

Hikâyecilik, belli birtakım çerçevelerle çevrilmiş çok köklü bir sanat koludur. Bu hikâyedeki her gereksiz söz, her gereksiz konuşma ya da sesleniş, okurun kulağında falsolu bir nota, bozuk bir melodi etkisi yapar.

Gorki, yeni yazı yazmaya başlayan genç yazarlara özellikle Çehov’u, Maupassant’ı, Pirandello’yu dikkatle okumalarını öğütlemektedir. Bizce, bu adların en başına Gorki’yi koymak hiç de yanlış bir davranış olmayacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İşçilerin yaşadığı dış mahallenin dumanı ve yağ kokusu içinde, fabrikanın düdüğü her gün böğürüp titreşirdi. Asık suratlı, kasları hâlâ yorgun insanlar, ürkütülmüş hamam böcekleri gibi telaşla dışarı fırlardı kül rengi evlerden. Alacakaranlığın soğuğu içinde, kaldırımsız sokaklardan, vıcık vıcık kara pencereleleriyle sakın ve kayıtsız bekleyen yüksek taş bir binaya doğru giderlerdi. Adımları şapırdardı, çirkefin, çamurun içinde. Uyuklu, boğuk haykırışlar karşılardı onları, kötü küfürler savrulurdu. Sonra makinelerin boğuk gürültüsü, istiminin homurtusu işitilirdi. Asık suratlı kara bacalar, mahallenin üstüne kaldırılmış kalın sopalar gibi gökyüzüne doğru yükselirdi.

Akşam olup da batan güneşin kızıl ışınları pencere camlarını tutuşturunca, fabrikanın taş karnı kustumuk gibi dışarı atardı öğüttüğü insanları ve yüzleri isten kararmış işçiler, aç insanlara özgü parlak dişlerini göstererek yeniden sokaklara doluşur, ortalığa makine yağı kokuları yayarlardı ekşi ekşi. Artık sesler canlı ve hatta neşeli çıkardı, çünkü forsalık o gün için son bulmuştu, evde akşam yemeği yiyip dinleneceklerdi.

Fabrika bir günü daha yutmuştu. Makineler, insan kaslarındaki bütün gücü kendi ihtiyaçları için emmişti. O gün de geçip gitmişti işte, hiçbir iz bırakmadan. İnsan bir adım daha atmıştı mezarına doğru. Fakat dinlenmek tatlı bir şeydi, dumanlı meyhane keyifliydi ve insan seviniyordu iş gününün son bulmasına.

Bayram günleri, saat ona dek uyunurdu. Sonra, ağırbaşlı ve evli kimseler en iyi elbiselerini giyip kilisedeki ayine gider, dinsel görevlere karşı gösterdikleri ilgisizlik yüzünden gençleri kınarlardı. Kilise dönüşü, yemek yenir ve akşama kadar yatılırdı.

Yıllar boyunca biriken yorgunluk iştah bırakmazdı kimsede. Yemek yiyebilmek için, çocukları içki içer, midelerini kavurucu alkolle uyarırlardı.

Akşam olunca, sokaklarda tembel tembel dolaşılırdı. Lastik çizmesi olan, kuru havada bile çizmesini giyerdi; şemsiyesi olan, hava güneşli bile olsa, şemsiyesini yanına alırdı.

Birbirleriyle karşılaşınca, fabrikadan, makinelerden söz ederler, ustabaşılara verip veriştirirlerdi. Sözler, düşünceler, hep çalışmayla ilgili konuları kapsardı. Geçip giden günlerin renksiz tekdüzeliği içerisinde tek tük basit bir fikir kıvılcımı parlarsa, o bile çoktu. Erkekler eve dönünce karılarıyla kavga eder, çoğu zaman da sille tokat döverlerdi onları. Gençler kahvehanede kalır ya da birbirlerinin evinde toplanır, akordeon çalar, rezil şarkılar söyler, dans eder, edepsizce öyküler anlatır ve içki içerlerdi. Çalışmaktan bitkin düşen erkekler kolayca sarhoş olurdu. İçki onları yok yere sinirlendirir ve bu hastalığa varan öfke hali, bir yerden patlak vermek isterdi. O zaman, boşalmak için, yoktan bir bahane icat ederek hayvani bir öfkeyle birbirlerine girer, kanlı dövüşler çıkarırlardı. Kimileri sakatlanır, arada sırada ölenler dahi olurdu.

İlişkilerinde egemen olan duygu, onları hep tetikte bulunmaya iten bir öfkeydi. Bu duygu, kaslarının yorgunluğu kadar kökleşmişti onlarda. Ruhsal bir illet olarak, daha doğarken babalarından geçmişti sanki ve kara bir gölge gibi mezara dek izlerdi onları, gereksiz gaddarlıklara neden olurdu.

Bayram günleri, gençler eve geç dönerlerdi geceleyin; yırtık pırtık giysileri toz toprak ve çamur içinde, yüzleri çürüklerle kaplı olurdu. Kötülük dolu bir sesle arkadaşlarına indirdikleri darbelerle övünürlerdi. Ya da öfkeden kudurmuş durumda, uğradıkları hakaretler için hırslarından ağlayarak gelirlerdi; fitil gibi sarhoş, mutsuz ve tiksindirici, acınacak durumda olurlardı. Kimi zaman ana babalar, oğullarını bir duvar dibinde ya da meyhanede sızmış olarak bulur, kaldırıp eve getirirlerdi. Sızan oğlan, epey bir dayak ve küfür yerdı. Az çok dikkatlice yatırılırdı onu yatağına. Ertesi sabah düdük sinirli sinirli böğürmeye başlayınca, erkenden kaldırıp işe göndermek gerekecekti çünkü.

Oğlanlar çok dayak yer, hakarete uğrardı ama bu gençlerin kafayı çekip çekip kavgaya tutuşmalarına yaşlılar pek karışmaz,

hatta bunu onların hakkı sayardı. Onlar da gençliklerinde sarhoş olup dövülmüşlerdi. Onlar da ana babalarından dayak yemişlerdi. Hayat böyle gelip geçerdi işte. Bulanık bir su gibi, ağır ağır ve hiç durmadan akar, yıllar birbirini kovalardı. Her geçen gün, aynı düşünce ve davranışların tekrarı, eski ve inatçı alışkanlıkların yinelenmesiydi sanki. Kimse bu durumu değiştirme isteği duymazdı.

Mahallede bazen nereden geldikleri bilinmeyen yabancılar türerdi. Önce, tanınmadıkları için dikkat çekerdi bu kişiler. Sonra, çalıştıkları yerlerden söz ederek biraz daha fazla merak uyandırırlardı. Daha sonra yeni bir şey görmenin çekiciliği aşınır, silinir giderdi. Yeni gelenlere de alışılır ve artık kimse dikkat çekmezdi. Anlattıkları şeyler şunu kanıtlardı ki, işçinin yaşantısı nereye giderseniz gidin hep aynıdır. Öyleyse bu yaşantıdan söz etmenin ne gereği vardır?

Ama bazen de, mahallede hiç işitilmemiş yeni şeyler söyleyen birileri çıkagelirdi. Onlarla kimse tartışmaz, yalnızca dinlemekle yetinirlerdi. Söylediklerine pek inanan da bulunmazdı. Garip lafları kimilerini için için kızdırır, kimilerini de kaygılandırır. Kimileri de belirsiz bir umuda kapılıp heyecanlanır ve bu yararsız, bu sıkıcı duyguyu gidermek için daha çok verirlerdi kendilerini içkiye.

Mahalleliler bir yabancıda olağandışı bir şey sezdi mi, ona karşı uzun süre hınç duyar ve içgüdüsel bir tiksintiyle davranırlardı. Sanki onun yüzünden, sönük, zorlu ama yine de düzenli bir şekilde akıp giden sakin yaşantılarının bozulacağından korkarlardı. Sürekli bir güç tarafından ezilmeye alışık oldukları için, hiçbir iyileşme beklemezler, her değişikliğin ancak boyunduruklarını daha da ağırlaştırmaktan başka bir işe yaramayacağına inanırlardı.

Bir yerde yenilikten söz edildiğinde, mahalle sakinlerinin oradan sessizce uzaklaştığı görülürdü. Anında ortadan yok olur, başka yere gitmek için yola koyulurlardı. Fabrikada kalsalar bile bir köşeye çekilir, tekdüze işçi kitlesi içinde erimeye çalışırlardı... İnsanlar bu biçimde elli yıl kadar yaşar, sonra da ölüp giderlerdi...

II

Çilingir Mihail Vlasov'un yaşantısı da böyleydi işte. Aksi, aşırı kıllı, kötü gülüşlü bir adamdı. Gür kaşları altında kuşkuyla bakan küçük gözleri vardı. Fabrikanın en iyi çilingiri, mahallenin herkülü idi ama az para kazanırdı, çünkü maaşını veren üstlerine karşı da kaba davranırdı. Her pazar günü birisini tepelerdi. Herkes ondan nefret eder, ondan korkardı. Onu da pataklayamay deneyenler oldu ama asla başaramadılar. Vlasov kendisine saldırılacağını hissedince, bir taş, bir tahta, bir demir parçası yakalar, bacaklarını açıp sağlam durur, sessiz sedasız düşmanını beklerdi. Gözlerinden boynuna kadar uzanan bir sakalla örtülü yüzü ve kıllı elleri herkese dehşet verirdi. Özellikle gözlerinden korkarlardı, karşısındakini çelik matkap gibi delen küçük gözlerinden. Onunla göz göze geldiklerinde, korku nedir bilmeyen, acımasızca vurmaya hazır vahşi bir güç karşısında bulduklarını hissedirdi insanlar. Boğuk bir sesle:

“Siktir olun, leşler!” derdi.

İri sarı dişleri, yüzündeki gür kılların ortasında parıldardı. Hasımları ona hakaretler, küfürler yağdırır ama yakınına gelince korkup geri çekilirlerdi. O yine:

“Leşler!” diye bağırırdı.

Çuvaldız gibi delici, kötü bakışlı gözleri ateş saçardı. Sonra başını dikip meydan okur, onları kovalar, kışkırtırdı:

“Hadi bakalım, kim ölmek istiyor?”

Kimse istemezdi tabii ki ölmeyi...

Çok az konuşurdu. En çok da “leş” sözcüğünü kullanırdı. Fabrikanın ustabaşısına da “leş” derdi, polise de. Karısına hitap ederken de bu sıfatı kullanırdı:

“Pantolonlarımın yırtık olduğunu görmüyor musun, leş?”

Oğlu Pavel on dört yaşına varınca bir gün, Vlasov onu saçlarından yakalamaya heveslendi. Gelgelelim Pavel, ağır bir çekici kaptı ve kısaca:

“Bana dokunma...” dedi.

“Nasıl yani?” dedi baba.

Ve körpe bir kayın ağacı üzerine düşen bir gölge gibi, narin, fidan boylu oğlanın üzerine yürüyüverdi.

“Yeter,” dedi Pavel. “Beni dövme izin veremem artık...”

Ve çekici havaya kaldırdı.

Baba oğlana baktı, ellerini arkasına kavuşturdu, pis pis gülererek: “İyi bakalım...” dedi.

Sonra derin derin içini çekerek ekledi:

“Leş oğlu leş!”

Az sonra karısına şöyle dedi:

“Artık benden para isteme. Geçimini Pavel sağlayacak...”

Kadın cesaret aldı:

“Yani bütün paranı içkiye mi vereceksin sen?”

“Bu senin üzerine vazife değil, leş. Bir metres tutacağım...”

Metres falan tutmadı ama o günden sonra öldüğü güne kadar, yani aşağı yukarı iki yıl boyunca, ne oğlunun yüzüne baktı, ne de ona bir söz söyledi.

Kendisi kadar iri ve kıllı bir köpeği vardı. Hayvan her gün fabrikaya kadar sahibine eşlik eder ve akşama da onu kapıda beklerdi. Pazar günleri, Vlasov kahvehaneleri dolaşırdı. Hiç ağzını açmadan yürür, yanından geçenleri süzerdi. Sanki hep birisini arıyormuş gibi hareket ederdi. Köpek de bütün gün sahibinin ardından giderdi. Vlasov sarhoş sarhoş eve dönünce, sofraya oturur, köpeğe kendi tabağından bir şeyler yedirirdi. Onu asla ne döver, ne de hırpalardı ama okşamazdı da. Yemekten sonra, eğer karısı sofrayı zamanında kaldırmadıysa, masanın üzerinde ne var ne yok hepsini yere fırlatır, önüne bir şişe votka koyar, sırtını duvara dayar, ağzını açar, gözlerini yumar, avazı çıktığıınca şarkı söylerdi. Boğuk sesi, işitenlerin içini karartırdı. Şarkının hüznü ve kaba sözleri, bıyıklarının arasından anlaşılmasız biçimde ve tekdüze çıkar, kıllara takılan ekmek kırıntıları yere dökülürdü. Çilingir, kocaman parmaklarıyla sakalını tarayarak şarkısına devam ederdi. Şarkının ezgisi kışın kurtların ulumasını andırırdı. Şişede votka kaldığı sürece şarkıyı asla kesmezdi. Sonra sedirin üzerinde bir yana devrilir ya da başını

masaya koyup fabrika düdüğü çalınca dek sızar kalırdı. Köpeği de hemen yanı başında yatardı.

Fıttktan öldü. Tam beş gün boyunca yatağında debelenip durdu. Yüzü mosmor kesilmişti. Gözleri kapalıydı. Dişlerini gıcırda-tıyordu. Arada sırada:

“Bana fare zehiri ver, zehir...” diyordu.

Doktor lapa verdi ama mutlaka ameliyat etmek gerektiğini, hastayı hemen hastaneye kaldırmanın şart olduğunu söyledi. Vlasov dişleri arasından homurdandı:

“Canı cehenneme... Yalnız başıma da ölebilirim ben! Leş!”

Doktor gidince, karısı, iki gözü iki çeşme, ameliyata razı olması için zorladı onu. Vlasov yumruğuyla kadına gözdağı vererek:

“Eğer iyileşirsem, çok çekersin elimden!..” dedi.

Bir sabah, iş başı düdüğü çalarken öldü.

Tabutun içinde ağzı açık yatıyordu. Fakat kaşları çatık, suratı öfke doluydu. Karısı, oğlu, köpeği, fabrikadan kapı dışarı edilmiş ayyaş hırsız Danilo Vesovşikov ile mahallenin birkaç fukarası, ölüyü gömdüler. Pavel’in gözünden tek bir damla yaş akmadı. Cenaze kortejine rastlayanlar duruyor, haç çıkarıyor ve yanındakilere şöyle diyordu:

“Pelageya onun ölmesine sevinmiştir herhalde...”

Ve hemen sözlerini düzeltiyorlardı:

“Ölmesine değil, gebermesine!..”

Tabut çukura indirildikten sonra herkes evine döndü. Ama köpek orada kaldı, taze atılmış toprağın üzerinde yattı, havla-maksızın uzun süre mezarı kokladı. Birkaç gün sonra öldürüldü. Kim öldürdü, bilinmez...

III

Babasının ölümünden on beş gün kadar sonra bir pazar günü, Pavel Vlasov eve sarhoş döndü. Sendeleyerek odaya girdi, yumruğunu babası gibi masaya indirerek:

“Yemek ver!” diye bağırdı.

Anası yaklaştı, yanına oturdu, oğlunu kucaklayıp başını göğsüne bastırdı. Oğlan, elini anasının omuzuna dayayıp geri itti ve: “Hadi bakalım ana, kıpırdan biraz!” diye bağırdı.

Kadın Pavel’in direncini kırdı, hüzünlü ve okşayıcı bir sesle: “Bacaksız budala!” dedi.

Pavel homurdandı:

“Sonra pederin piposunu ver, tütün içeceğim...”

Dili zor dönüyordu ağzında.

İlk kez sarhoş olmuştu. Alkol vücudunu zayıflatmış ama bilincini yok etmemişti! Hep aynı soru dolaşıp duruyordu kafasında:

“Sarhoş muyum?.. Sarhoş muyum?..”

Anasının okşamaları onu utandırdı, gözlerindeki hüznün ise duygulandırdı. Canı ağlamak istiyordu. Bu isteği yenmek için, olduğundan daha da sarhoş gösterdi kendini.

Ana, birbirine karışmış, terden ıslanmış saçlarını okşuyor, tatlılıkla konuşuyordu.

“Bunu yapmamalıydın...”

Oğlanın içi bulandı. Arka arkaya şiddetli kusmalardan sonra, Ana onu yatağa yatırdı, solgun alnına ıslak bir havlu koydu. Oğlan kendine geldi biraz, gelgelelim çevresindeki her şey dönüyordu, göz kapakları kurşun gibiydi, ağzında tiksindirici ve acı bir tat vardı. Kirpikleri arasından anasının büyüyen yüzüne bakıyor, kafasından karmakarışık düşünceler geçiyordu:

“Benim için daha çok erken. Ötekiler içiyorlar ama onlara bir şey olmuyor. Bense... İçince kusuyorum işte böyle...”

Anasının tatlı sesi çok uzaklardan geliyordu sanki:

“İçmeye başlarsan beni nasıl geçindirebileceksin?..”

Gözlerini yumdu:

“Herkes içiyor...” dedi.

Pelageya içini çekti. Hakkı vardı oğlanın. Meyhaneden başka gidilecek yer yoktu ki keyiflenmek için. Kadıncağız bunun böyle olduğunu bilirdi bilmesine ya, yine de şu karşılığı verdi:

“Sen içme! Baban senin payına da yeterince içti. Ve bana çok acı çekti... Biraz acımalısın anana...”

Pavel bu hüzünlü ve tatlı sözleri dinliyordu. Anasının hep dayak yeme kaygısı içinde geçen silik, sessiz yaşantısını anımsıyordu. Son zamanlarda babasıyla karşılaşmaktan kaçınmak için Pavel pek evde kalmamış ve anasını biraz unutmuştu. Şimdi ise, yavaş yavaş ayıldıkça, durgun gözlerle ona bakıyordu.

Uzun boylu bir kadındı. Hafifçe kamburu çıkmıştı. Sürekli çalışmaktan ve kocasının kötü davranışlarından ötürü vücudu epay harap olmuştu. Bir şeylere çarpmaktan çekiniyormuş gibi hafif yan yan ve sessizce yürürdü, kırışıklarla kaplı, şişkince, geniş oval yüzünde, kenar mahalle kadınlarının çoğundaki gibi karanlık, üzgün, kaygılı gözleri parlardı. Derin bir yara izi sağ kaşını biraz yukarı kaldırırdı. Sağ kulağı da öbüründen daha yüksekmış gibi dururdu. Olana bitene kaygıyla kulak kabartıyormuş gibi bir hali vardı hep. Gür siyah saçlarındaki tutam tutam ak saçlar ilk bakışta keskin bir karşıtlık yaratırdı. Tepeden tırnağa tatlılık ve hüzünlü bir tevekkül okunurdu bu kadında...

Gözyaşları ağır ağır yanaklarından aşağı süzülüyordu. Oğlu yumuşak bir sesle:

“Ağlama!” dedi. “Bana su ver!”

“Sana buzlu su getireyim...”

Fakat o dönünceye kadar, oğlan çoktan sızıp kalmıştı bile. Ana, oğlunun başucunda bir an hareketsiz durdu. Testiyi tutan eli titriyor, buz parçası testinin çeperlerine çarparak hafif bir tıkkırtı çıkarıyordu. Ana, su kabını masanın üzerine bıraktı, kutsal tasvirlerin önünde sessizce diz çöktü. Dışarıda yükselen sarhoş naraları pencere camlarını zangırdatıyordu. Sisli sonbahar gecesinin karanlığında bir akordeon sesi yükseliyordu. Birisi şarkı söylüyordu çığlık çığlığa. Bir başkası iğrenç küfürler savuruyordu. Kaygılı, kızgın ve yorgun kadın sesleri geliyordu...

Vlasov'ların küçük evinde yaşam eskisinden daha durgun, daha sessiz ve öteki evlerdekinden biraz farklı bir biçimde sürüp gitti. Vlasov'ların evi ana caddenin ucunda, bir bataklıkta son bulan kısa ama dik bir yokuşun yakınında bulunuyordu. İnce bir

bölmeye ayrılmış ufak bir oda ve mutfak, evin üçte birini kaplıyordu; Ana işte bu odada yatardı. Geri kalan bölümü iki pence-reli dört köşe bir odadan ibaretti; bir köşede Pavel'in yatağı, öbür köşede bir masa ile iki sedir vardı. Birkaç sandalye, bir çamaşır dolabı, dolabın üzerinde ufak bir ayna, giysilerin korunduğu bir sandık, duvarda bir saat ve bir köşede iki ikon, evin bütün eşya-sını tamamlamaktaydı.

Pavel, bir delikanlıya yakışan her şeyi yaptı: Bir akordeon, bir gömlek, kolalı bir göğüslük, göz alıcı bir kravat, lastik çizmeler ve bir baston satın aldı, böylece tıpatıp yaşlılarına benzedi. Yine tıpkı onlar gibi, akşamları eğlenmeye giderdi. Kadril ve polka danslarını öğrendi. Pazar günleri adamakıllı içtikten sonra dönerdi eve, yine de bir türlü votkaya alışamıyordu. Ertesi günü başı ağrıyor, midesi yanıyor, bitkinleşiyor ve hemen benzi soluyordu.

Bir gün anası sordu:

“Nasıl, dün akşam iyi eğlendin mi?”

Oğlan sinirli sinirli karşılık verdi:

“Sıkıntıdan patladım! Balık avına gitsem daha iyi olacak. Ya da kendime bir tüfek satın alırım belki.”

İyi çalışırdı. Hiç kaytarmazdı. Ceza yemezdi. Az konuşurdu. Anasının gibi iri, mavi gözlerinde hoşnutsuzluk okunurdu hep. Tüfek satın almadı, balık avına da gitmedi ama bütün delikanlıların ortak yaşantısından gittikçe yüz çevirdi, gece eğlentilerine de pek gitmez oldu. Pazar günleri nereye giderse gitsin, içki içmeden eve dönüyordu artık. Gözünden hiçbir şey kaçmayan Ana, oğlunun süzüldüğünü, bakışının daha da ciddileştiğini ve dudaklarına garip, sert bir çizginin yerleştiğini görüyordu.

Sessiz bir öfke ile doluydu sanki ya da bir hastalık kemiriyordu onu için için. Önceleri arkadaşları onu görmeye gelirlerdi. Ama artık onu hiç evde bulamadıklarından uğramayı bıraktılar. Ana, Pavel'in fabrikada çalışan gençlere artık öykünmediğini de sevinçle fark etmişti. Bir yandan da herkes gibi yaşamamakta ayak dirediğini anlayınca, gizli bir tehlike sezer gibi oldu.

“Pavel, yavrum, iyi değil misin?” diye sorardı bazen.

“Yooo, iyiyim!” diye karşılık verirdi oğlan.

Ana içini çekerdi:

“Ne kadar da zayıfsın!”

Pavel eve kitaplar getirmeye başladı. Gizliden gizliye okuyor, sonra bir yere saklıyordu. Bazen kitaptan bir pasaj kopya ediyordu bir kâğıda, kâğıdı da saklıyordu.

Birbirlerini pek göremiyorlar, az konuşuyorlardı. Sabahları tek söz söylemeksizin çayını içip işine gitmeye başladı Pavel. Öğleyin, yemeğe geliyordu. Sofrada havadan sudan birkaç laf ederlerdi, sonra akşama dek yine yok olurdu ortadan. Akşam işten dönünce özene bezene yıkanır, çorbasını içer, sonra oturup kitaplarını okurdu uzun uzun. Pazar günleri sabahtan çıkıp gider, gece geç saatte dönerdi. Pelageya şehire, tiyatroya gittiğini biliyordu. Ama şehirden kimse gelmezdi onu görmeye. Gün geçtikçe oğlunun daha az konuşkan olduğunu düşünüyor, ara sıra anlamadığı birtakım yeni sözcükler kullandığını da fark ediyordu. Üstelik eskiden her zaman söylediği terbiyesizce, kaba sözler artık çıkmıyordu ağzından. Davranışlarında, ananın dikkatini çeken yeni ayrıntılar göze çarpıyordu. Mesela züppelik etmekten vazgeçmişti, vücudunu ve giysilerini temiz tutmaya daha çok özen gösteriyordu. Sonra, yürüyüşü daha serbest, daha rahat, dış görünüşü daha yalın, daha yumuşak olmaya başladı. Bütün bu değişiklikler anasını kaygılandırıyordu. Ona karşı davranışında da farklılıklar vardı. Bazen odasını süpürüyor, pazar günleri yatağını kendisi düzeltiyor, genel olarak anasının işini hafifletmeye çalışıyordu. Mahallede hiç kimse böyle davranmazdı halbuki...

Bir gün, eve bir tablo getirip duvara astı. Resim, birbirleriyle konuşa konuşa yürüyen üç kişiyi tasvir ediyordu. Pavel konuyu şöyle açıkladı:

“Dirildikten sonra Emmaus’a giden İsa’nın tasviri bu.”

Pelageya tabloyu beğendi ama şöyle düşünmekten de kendini alamadı:

“İsa’yı saymasına sayıyorsun ama bir de kiliseye gitsen...”

Pavel'in bir marangoz arkadaşı güzel bir raf yapmıştı ona. Rafın üzerindeki kitaplar gün geçtikçe çoğalıyordu. Oda hoş bir görünüşe bürünüyordu.

Pavel, Pelageya'ya genelde "Ana" diyor, "siz" diye hitap ediyordu ama bazen sevgi ve şefkat ifade eden sözcükler kullandığı da oluyordu:

"Bu akşam geç döneceğim, anne, merak etmeyesin..."

Pelageya bu sözlerin altında güçlü ve ciddi bir şeylerin gizli olduğunu hissediyor ve bu da çok hoşuna gidiyordu doğrusu.

Yine de kaygısı artıyor, geçen zaman onu yatıştırmıyordu. Zaman oluyor, oğluna karşı hoşnutsuzluk duyuyordu.

"İnsan erkek gibi yaşar," diye düşünüyordu. "Ama bu, keşişe benziyor... Fazla ciddi... Bu yaşta olmaz ki böyle..."

Sonra yine kendi kendine:

"Acaba bir sevgilisi mi var," diye düşünüyordu.

İyi ama kızlarla ilişki kurmak için para gerek; oysa Pavel hemen tüm kazancını anasına bırakırdı.

Böylece haftalar, aylar, yıllar geçti. İki yıl. İki yıl sürdü bu sessiz, bu düşünceler ve gittikçe artan belirsiz korkularla dolu garip hayat.

IV

Bir akşam yemekten sonra Pavel perdeleri çekti ve başının üstünde duvara asılı petrol lambasının altında bir köşeye oturdu, okumaya başladı. Anası bulaşıkları yıkadıktan sonra mutfaktan çıkıp kararsız adımlarla yanına yaklaştı. Pavel başını kaldırdı, ne istediğini sorar gibi yüzüne baktı.

"Yok... Bir şey yok, Pavel, benim..." dedi ona.

Ve mahcup bir tavırla kaşlarını kaldırıp hemen odadan çıktı. Bir an mutfağın ortasında durdu; düşünceliydi, kaygılıydı. Uzun uzun ellerini yıkadı ve oğlunun yanına döndü. Alçak sesle:

"Sana sormak istediğim bir şey var," dedi. "Nedir o habire okuyup durduğun kitap?"

Pavel kitabını bıraktı:

“Otur, anne...” dedi.

Oğlunun yanına oturdu, doğruldu, pek önemli bir şey bekliyormuş gibi dikkat kesildi. Pavel anasına bakmaksızın, sert bir tonla, usulca konuşmaya başladı:

“Yasak kitaplar okuyorum. Bu kitapları okumayı yasaklıyorlar çünkü biz işçilerin yaşantısı üzerine gerçekleri anlatıyorlar orada. Gizlice basılıyor bunlar. Eğer bizim evde bulurlarsa beni hapse gönderirler... Gerçeği bilmek istediğim için hapse tıklarlar. Anlıyor musun?”

Ana birden güçlük çekti solumakta. Bulanık gözlerini oğluna dikti. Onu değişmiş gibi gördü, bir yabancı gibi. Sesi de başkalaşmıştı, daha iyi çınılıyor, daha kalın, daha dolu çıkıyordu. İnce uzun parmaklarıyla yeni biten bıyıklarını buruyordu. Garip, dalgın bakışı boşluğa dalıp gidiyordu. Oğlu için duyduğu korku ve acıma anayı heyecanlandırdı.

“Niçin yapıyorsun bunu Pavel?” diye sordu.

Oğlan başını kaldırıp anasına baktı, bağırıp çağırmadan serinkanlılıkla yanıtladı:

“Gerçeği bilmek istiyorum.”

Sesi alçak ama sertti. Gözleri inatla parlıyordu. Ana, oğlunun kendisini esrarlı ve müthiş bir şeye kesin olarak adadığını anladı. Yaşamda ona her şey kaçınılmaz gibi gelmişti, düşünmeden her şeye boyun eğmeye alıştı. Söyleyecek söz bulamadı. Yüreği acı ve kaygıyla burkuldu ve usul usul ağlamaya başladı.

Pavel tatlı bir sesle:

“Ağlama!” dedi.

Oğlu veda ediyormuş gibi geldi Ana'ya.

“Sürdüğümüz yaşamı düşün bir! Kırk yaşındasın ama gerçekten yaşadın mı bu hayatı? Babam seni döverdi... Şimdi anlıyorum neden dövdüğünü: Acının, onu boğan yaşamdan duyduğu acının hıncını senin kaburgalarından alıyordu ve bunun nedenini anlamıyordu. Otuz yıl çalıştı. İşe başladığı zaman fabrikanın ancak iki binası vardı, şimdi yedi oldu binalar!”

Oğlunun sözlerinden ürküyordu Ana ama onu dinlemeye de doyamıyordu. Delikanlınınsa gözleri parlıyordu. Güzeldi, duruydu bu sözler. Göğsünü masaya dayamış, anasına sokulmuştu, öylesine sokulmuştu ki neredeyse onun gözyaşlarıyla ıslanan yüzüne dokunacaktı. İlk kez anlatıyordu okuduklarından öğrendiklerini ona. Kendisine göre apaçık gerçek olan her şeyi anlatıyordu. Bildiklerinden gurur duyan, öğrendiği şeylerin gerçek olduğuna dine inanır gibi inanan bir öğrencinin tüm coşkusuyla, gençliğin sarsılmaz inancıyla anlatıyor da anlatıyordu. Anasına anlatmaktan çok, kendi kanılarını yoklamak için konuşuyordu biraz da. Zaman zaman, aradığı sözcükleri bulamayınca susuyordu. O zaman, anasının yüzünü, korku ve şaşkınlık dolu buğulu gözlerini görüyordu. Acıdı ona. Konuşmasını sürdürdü ama bu kez anasından, onun sürdürdüğü yaşamdan söz etti.

“Ne zevk tattın ki şu dünyada? Hayatında hoş bir şeyler oldu mu hiç?”

Ana dinliyor, başını üzüntü ile sallıyordu. Bilmediği, tanımadığı yeni duygular, acı ve sevinçten oluşan karmakarışık şeyler hissediyordu ta en derinlerinde. Bu duygular tatlı tatlı okşuyordu onun yaralı yüreğini. Kendisinden, yaşantısından bu dille söz edildiğini ilk kez işitmekteydi. Bu sözler içinde çoktandır uyuklayan belirsiz birtakım düşünceleri uyandırıyor, usul usul duyumsuzluğun sönük duygusunu, çok gerilerde kalan gençliğin izlenimlerini canlandırıyor. Kız arkadaşlarıyla geçen çocukluğunu anlattı, her şeyden uzun uzun söz etti. Gelgelelim, öbürleri gibi kendisi de yakınmaktan başka bir şey bilmezdi. Hayatın neden bu denli acılı ve zor olduğunu kimse açıklayamazdı. Ama işte şimdi kendi oğlu yanı başında oturmuştu ve onun gözleri, yüzü ve sözleri kendisini duygulandırıyor. Anasının yaşantısını bu kadar iyi anlayan, çektiklerini anlatan, acıyan bir oğlu olduğu için bir yandan da gurur duyuyordu.

Analara acınmaz.

Bilirdi bunu. Kadınların yaşantısı hakkında Pavel'in bütün söyledikleri gerçektir, acı gerçek. Göğsünde tatlı duygular kırırdandıktan. Bilmediği bu tatlılık, içini, gönlünü ısıtıyordu.

“Peki, ne yapmaktır istiyorsun?”

“Öğrenmek istiyorum, sonra da başkalarına öğretmek. Biz işçiler okuyup öğrenmeli ve öğretmeliyiz. Hayatın bizler için neden bu kadar zor olduğunu bilmeli, anlamalıyız.”

Oğlunun hep ciddi ve sert bakan mavi gözlerinin şimdi böylesine sevecenlik ve tatlılıkla parladığını görmek, Ana için büyük bir zevkti. Pelageya'nın dudaklarında hafif bir gülümseme belirirdi. Kırışık yanaklarında hâlâ yaşlar titreşiyordu ama kıvançlıydı. İki duygu arasında bocalıyordu. Bir yandan, yaşamdaki acıların nedenlerini bu kadar iyi gören oğlundan gurur duyuyordu; ama bir yandan da, onun, genç olmasına karşın arkadaşları gibi konuşmadığını fark ediyor ve kendisi de dahil herkesin sürdürdüğü tekdüze yaşantıya karşı tek başına savaşa girişmeye kararlı olduğunu düşünüyordu. Ona şöyle demek istiyordu: “Ama yavrucuğum, sen ne yapabilirsin ki?”

Ne var ki, bu kadar akıllı bir genç olup çıkan oğluna hayranlıkta kusur etmek istemiyordu. Gerçi onu biraz da yabancı bulmuyor değildi ya, neyse...

Pavel anasının dudaklarında gülümseme, yüzünde dikkat, gözlerinde sevgi gördü. İnandığı gerçeği ona anlatabildiğini sandı. Konuşma gücünden duyduğu gurur, kendisine karşı güvenini daha da arttırdı. Ateşli ateşli konuşuyordu. Kâh alay ediyor, kâh kaşlarını çatıyordu. Zaman zaman kin ve öfke fıskırıyordu sesinden. Anası bu haşın sesleri işitince ürküyor, başını sallıyor, alçak sesle soruyordu:

“Ya! Demek öyle! Söylediklerinden emin misin Pavel?”

Delikanlı kesin bir sesle:

“Evet!” karşılığını veriyordu.

Ve halkın iyiliğini isteyenlerden söz ediyordu. Doğruyu dile getirdikleri için hayata düşman olanlarca vahşi hayvanlar gibi kovalanan, hapse atılan, zindana tıklan kimselerden...